

Литвинов А.І.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
ХНТУСГ ім. Петра Василенка

КРИТЕРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Litvinov A.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the
department of accounting and auditing
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

CRITERIA OF AN AGRICULTURE ENTERPRISE'S ECONOMIC DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Проблема економічного розвитку сільськогосподарського підприємства не є новою, це те, з чим кожне підприємство постійно має справу. Разом із тим, економічний розвиток є багатоплановим явищем, а його суть є неоднозначною. Тому його характеризують різні критерії та показники. У зв'язку із підписанням Україною угоди про асоціацію із ЄС слід очікувати більш тісної інтеграції України не лише до світової системи економічного співробітництва, але і у сфері економічних знань. Більшого значення набувають положення стійкого розвитку, проголошені світовим співтовариством на конференції ООН у 1992 р. в Ріо-де-Жанейро. Це вимагає переосмислення деяких категорій, до складу яких можна віднести і критерії економічного розвитку. Спробою започаткування наукової дискусії з цього приводу і є запропонована стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку в аграрному секторі економіки зараз активно досліджується. В цьому контексті із останніх публікацій слід відзначити праці Андрєєвої Л.О. [1], Губені Ю.Е. [2], який досліджував питання розвитку в контексті аграрного бізнесу, колективу дослідників на чолі із Лупенко Ю.О., які приділяли значну увагу інноваційній складовій розвитку [3], інші. Аналіз цих та інших праць свідчить про те, що питання оцінки розвитку сільськогосподарського підприємства, його однозначних критеріїв одержують недостатню увагу.

Постановка завдання. Економічний розвиток будь-якого підприємства, в тому числі і сільськогосподарського, відбувається в різних аспектах. Головні з них - це аспект виробництва та його обсягів (його проекцією на рівень національної або міжнародної та глобальної економічної системи є ВВП), аспект капіталу (аналогічний аспект також можна знайти на рівні національної, міжнародної або глобальної економічних систем), аспект людського капіталу (із його аналогічними попереднім відповідними проекціями) або праці, як окремого чинника, чи як похідної людського капіталу. Останнім часом в Україні набувають все більшого поширення концепції сталого розвитку, вперше проголошені на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., але що вони означають по відношенню до окремо взятого підприємства не завжди зрозуміло. Надати імпульс ретельному висвітленню цих аспектів, з'ясувати які критерії краще характеризують різні аспекти економічного розвитку сільськогосподарського підприємства і має на меті пропонована робота.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний розвиток сільськогосподарського підприємства відбувається в різних аспектах і для його адекватної оцінки, особливо по масиву підприємств потрібний уніфікований підхід. Ситуація може ускладнюватись тим, що різні підприємства використовують різні підходи до управління виробництвом та бізнесом в цілому, переслідують різні цілі та мають, відповідно, різні критерії для оцінки їх досягнення. Для того, щоб проілюструвати цю ситуацію, достатньо лише заглянути у законодавство, згідно з яким, наприклад в Україні, підприємства створюються "для задоволення суспільних і особистих потреб" [4, ст. 62]. В той же час, в середовищі науковців і практиків управління, в їх працях існують і інші точки зору на це питання. Зокрема, Честер Барнард вважав, що цілі підприємства має визначати її керівник [5; 6]. Пітер Друкер, на відміну від нього, зазначав, що для бізнес - підприємства метою завжди є економічна ефективність [6; 7]. Зауважимо, втім, що роль прибутку для існування підприємства складно заперечувати. Та й не слід цього робити. Адже прибуток є умовою функціонування підприємства в довгостроковій перспективі. Разом із тим, зараз критерій збільшення вартості підприємства стає чи не більш популярним за критерій прибутку. І, на нашу думку, практика пільгового оподаткування реінвестованого прибутку не є єдиною причиною такого стану речей. Так, саме збільшення багатства акціонерів вважає за головну мету діяльності низка фахівців з корпоративних фінансів на чолі із Пьером Вернімменом [8, р. 298]. Рольф Карлссон та Патрісія Пітчер, зокрема, наводять дуже показовий приклад компанії, яка не змогла вижити, коли відмовилась від управління згідно з ринковим баченням керівника у зв'язку із

зміною її CEO. На посаду CEO прийшла людина, що орієнтувалась лише на одержання прибутку і коли на це завдання було переорієнтовано систему управління підприємством, останнє втратило конкурентоспроможність і було змушено піти з ринку [9; 10]. Та і прибуток сам по собі є таким показником, який доволі важко інтерпретувати. Адже його значення набуває змісту лише у порівнянні із іншими складовими господарської діяльності. Так, наприклад, у порівнянні величини прибутку із ресурсними показниками, одержують систему показників економічної ефективності. І тоді вона вже може бути базою для управління, як і зазначав вже раніше згаданий Пітер Друкер. Разом із тим, сам по собі прибуток мало що зможе характеризувати, а ефективність буде характеризувати не стільки сам розвиток, скільки те, як він відбувається його динаміка.

Виходячи із специфіки сільського господарства, виділяються три основні складові: земля та природно - кліматичні умови, що є основою сільського господарства, праця, якою створюється вартість та капітал, який виступає своєрідним інструментом створення вартості. До капіталу, власне, можна було б віднести і землю. Але її значення для ведення сільського господарства є настільки важливим, що вона заслуговує на виділення в ролі окремого чинника. Що стосується праці, то оцінка цього фактору є однією з проблемних. Існують різні підходи, наприклад, можна оцінити кількість працівників, величину фонду оплати праці тощо. А можна оцінити цей фактор як людський капітал, тобто вартість того потенціалу, пов'язаного із людьми, їх станом здоров'я, навичками та здібностями, який контролюється підприємством і використовується ним для створення вартості. Але єдиного підходу до оцінки людського капіталу також нема. Втім, незважаючи на це, концепція людського капіталу може виявитись більш перспективною. Ну і, власне, сам капітал, як такий. До його оцінки також існують різні підходи. Зокрема, бухгалтерський або балансовий, та низка підходів, заснованих на оцінці майбутніх доходів.

Обсяг виробництва товарної продукції сільськогосподарським підприємством, а вірніше - його динаміка є ще однією важливою характеристикою розвитку сільськогосподарського підприємства. В першу чергу це пов'язано із тим, що внаслідок особливостей ведення сільського господарства, обсяг продукції, що виробляється, залежить від обсягу наявних ресурсів та вміння керівника ефективно ними розпоряджатися, природно - кліматичних умов. А тому стійке зростання обсягів товарної продукції, наприклад, в умовах, коли обсяг землекористування залишається стабільним, буде свідчити про позитивні тенденції в економічному розвитку такого підприємства. А от величина капіталу при цьому може мати й такі тенденції, що не будуть корелювати із тенденціями зміни обсягів товарної продукції. Як і у випадку із капіталом та людським капіталом, слід зазначити, що підходи до оцінки вартості товарної продукції можуть відрізнятись. Це може бути, наприклад, собівартість (повна або виробнича), фактична ціна реалізації, ціна, приведена до базисного року, або скоригована у інший спосіб тощо.

Що стосується впливу сільського господарства на навколишнє середовище, то він є неминучим. Адже сільське господарство має справу із біологічними організмами та дією сил природи. Але навіть за таких умов діяльність людини в сільському господарстві є визначальною. Від людини залежать і всі аспекти функціонування складної сільськогосподарської виробничої системи.

Міжнародна конференція ООН з питань навколишнього середовища та розвитку, що відбулася в Ріо-Де-Жанейро у 1992 р. [11], виступає своєрідною віхою, маркером часу, коли людство де-юре визнало і проблему негативного впливу розвитку суспільства на навколишнє середовище, і необхідність її вирішення. Як напрямок вирішення цієї проблеми пропонується шлях сталого розвитку, що передбачає мінімізацію негативного впливу людини на середовище та його розвиток. Проте врахувати ефекти від впровадження сільськогосподарським підприємством заходів із втілення в життя принципів сталого розвитку або нехтування ними - надзвичайно складно. Особливо - в середньо- та довгостроковій перспективі. Витрати або економія витрат, при цьому визначається значно простіше. І це може сприяти формуванню хибної точки зору, що фінансування сільськогосподарським підприємством заходів із охорони навколишнього середовища може стримувати його економічний розвиток. Адже витрати - є осяжними та вимірюваними, а ефект - примарним. Як аргумент, що така точка зору є хибною, достатньо навести один простий і загальновідомий факт - широке розповсюдження такого хімічного засобу, як дуст (ДДТ) без належного дослідження можливих наслідків. Згодом виявилось, що ця речовина є дуже стійкою і накопичується в природі, підвищуючи свою концентрацію за мірою просування вгору по харчовому ланцюжку [12]. І, підрахувати сукупний економічний ефект від інвестицій у проект "ДДТ", враховуючи шкоду, нанесену навколишньому середовищу, дуже складно. Адже ця речовина була знайдена навіть в Антарктиці [13]. Разом із тим, це не означає відмову від інновацій. Скоріше - навпаки. Але особливого значення набуває вимога ретельної комплексної оцінки всіх ефектів від відповідної інновації, як позитивних, так і негативних. Тим більше, що сьогодні інноваційне сільське господарство має лише один шлях забезпечення людства продовольством. А для України інновації мають стати головним інструментом вивільнення потужного економічного потенціалу аграрного сектору із забезпеченням при цьому вимог збереження навколишнього середовища, економічного та соціального розвитку села та сільського населення. Можливі негативні ефекти при цьому мають бути оцінені та враховані в системі показників розвитку економічного суб'єкту відповідного рівня.

Висновки з проведеного дослідження. Економічний розвиток сільськогосподарського підприємства - це багатопланове явище, яке є результатом дії численних причин і тому потребує системного підходу при аналізі. Системність підходу забезпечується за допомогою використання низки показників (критеріїв), за допомогою яких можна характеризувати динаміку процесів розвитку підприємства в його різних аспектах.

В соціальному аспекті динаміку розвитку сільськогосподарського підприємства пропонується визначати відповідно до динаміки обсягу людського капіталу, що знаходиться під контролем відповідного підприємства. Цей показник є найбільш складним у визначенні із тих, що пропонуються. Методика його визначення ще не є усталеною. Одним із підходів є капіталізація доходів, які, як очікується, одержить відповідний працівник протягом свого життя. Аналогічно можна капіталізувати сукупність витрат, що несе підприємство у зв'язку із залученням працівників. Існують й інші підходи. При здійсненні оцінки та здійсненні порівнянь важливо забезпечити єдність методів, що використовуються.

У виробничому аспекті динаміку розвитку сільськогосподарського підприємства пропонується визначати відповідно до динаміки вартості його власного капіталу. Підходів тут може бути лише два - перший і найбільш простий - за бухгалтерською оцінкою, та другий - складніший та більш суперечливий - за ринковою. При аналізі динаміки або порівнянні даних по різних підприємствах важливо забезпечити, щоб скрізь використовувалась однакова методика розрахунку.

В ринковому аспекті динаміку розвитку сільськогосподарського підприємства пропонується визначати згідно із динамікою обсягів виробництва товарної продукції. До її оцінки також можна підходити по-різному (ринкова вартість, собівартість, оцінювана вартість), але, як і в попередньому випадку, при порівняннях потрібно забезпечувати подібність використовуваних підходів.

Прямий вплив розвитку сільськогосподарського підприємства на навколишнє середовище залишився поза межами проведеного дослідження. Але він існує і також потребує розробки підходів для аналізу. Одним з них може бути, наприклад, зменшення вартості людського капіталу в разі прогнозованих негативних ефектів діяльності сільськогосподарського підприємства на навколишнє середовище.

Література

1. Андреева Л.О. Научно-прикладные основы эффективного развития аграрного сектора экономики : монография / Л.О. Андреева. – Мелітополь: Вид. будинок Мелітоп. міськ. друк., 2014. – 269 с.
2. Губені Ю.Е. Організація аграрного бізнесу: передумови становлення, сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / Ю.Е. Губені, М.В. Оліховська, В.Я. Оліховський. – Львів: Ліга-прес, 2014. – 187 с.
3. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи : монографія / Ю.О. Лупенко та ін. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2014. – 514 с.
4. Господарський кодекс України. Закон від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print1361472511601946>
5. Уорнер М. Классики менеджмента : Энциклопедия / М. Уорнер и др., ред. М. Уорнера. – СПб. и др. : Питер, 2001. -- 1160 с.
6. Barnard C.I. The Functions of the Executive: 30th Anniversary Edition / C.I. Barnard. – Harvard University Press, 1971.
7. Drucker P.F. Management: tasks, responsibilities, practices / P.F. Drucker. – Harper & Row, 1974.
8. Vernimmen P. Corporate Finance: Theory & Practice / P. Vernimmen and others. – Wiley, 2005.
9. Carlsson R.H. Ownership and Value Creation : Strategic Corporate Governance in the New Economy / R.H. Carlsson. – Wiley, 2001.
10. Pitcher P. The Drama of Leadership / P. Pitcher. – Wiley, 1997.
11. Agenda 21: Earth Summit: The United Nations Programme of Action from Rio. - CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013.
12. Carson R. Silent Spring / R. Carson. – Houghton Mifflin Company, 2002.
13. Geisz H.N. Melting Glaciers: A Probable Source of DDT to the Antarctic Marine Ecosystem / H.N. Geisz and others // Environmental Science & Technology. – 2008, vol. 42, № 11. – p. 3958-3962

References

1. Andriieieva, L.O. (2014), *Naukovo-prykladni osnovy efektyvnogo rozvytku agrarnogo sektoru ekonomiky* [Applied scientific grounds of efficient development agrarian economy sector], monograph, Misk. druk., Melitopol, Ukraine, 269 p.
2. Hubeni, Yu.E., Olikhovska, M.V., Olikhovskiy V.Ya. (2014), *Organizatsiya agrarnoho biznesu : peredumovy stanovlennya, suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku* [Organization of agrarian business: preconditions of the formation, current status and development prospects], monograph, Liga-pres, Lviv, Ukraine, 187 p.
3. Lupenko, Yu.O. and others (2014), *Innvatsiine zabezpechennia rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy: problemy ta perspektyvy* [Securing development of agriculture with innovations: problems and perspectives], monograph, NNC "IAE", Kyiv, Ukraine, 514 p.
4. Civil code of Ukraine, available at <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print1361472511601946>
5. Warner, M. and others (2001), *Klassiki menedzhmenta : Entsiklopediya* [Management classics : Encyclopaedia], Piter, Sankt-Pererburg, 1160 p.
6. Barnard, C.I. (1971), *The Functions of the Executive: 30th Anniversary Edition*, Harvard University Press

7. Drucker, P.F. (1974), Management: tasks, responsibilities, practices, Harper & Row
8. Vernimmen, P. and others (2005), Corporate Finance: Theory & Practice, Wiley
9. Carlsson, R.H. (2001), Ownership and Value Creation : Strategic Corporate Governance in the New Economy, Wiley.
10. Pitcher, P. (1997), The Drama of Leadership, Wiley
11. Agenda 21: Earth Summit: The United Nations Programme of Action from Rio, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013
12. Carson, R. (2002), Silent Spring, Houghton Mifflin Company
13. Geisz, H.N. and others (2008) Melting Glaciers: A Probable Source of DDT to the Antarctic Marine Ecosystem, Environmental Science & Technology, vol. 42, no.11, pp. 3958-3962

УДК 657.471

Жукевич С.М.,
к.е.н., доцент кафедри обліку в державному секторі економіки та сфері послуг
Тернопільський національний економічний університет
Фроленко Р.В.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільський національний технічний університет ім. І.Пулюя

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Zhukevych S.M.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of accounting in the state sector economy and service sectors
Ternopil National Economic University
Frolenko R.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of economics and finance
Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University

MANAGING COSTS OF ACTIVITY IN THE CONTEXT OF ENSURING COMPETITIVENESS OF ENTERPRISE

Постановка проблеми. Проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємств є актуальними у сучасних умовах за наявності кризових явищ. При цьому дуже важливим є забезпечення конкурентоспроможності підприємств у всіх сферах діяльності. Вирішальною умовою конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках в умовах ринкової економіки є забезпечення якості товарів та послуг з одночасним пошуком резервів зниження витрат. Вищезазначене є основним джерелом підвищення рентабельності фінансово-господарської діяльності, підвищення фінансової стабільності та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Відтак, з розвитком конкуренції на ринку та зниженням норми прибутку перспективи розвитку підприємства значною мірою залежать від поведінки витрат та управління ними. Вміння планомірно та раціонально керувати витратами в періоди погіршення кон'юнктури ринку підвищує шанси на виживання. Мова йде про продуману систему управління витратами, що дозволить обирати найбільш ефективні шляхи встановлення цінової політики й, відповідно, до формування очікуваного фінансового результату.

Найактуальнішою проблемою є створення ефективних систем формування інформації щодо витрат виробництва та собівартості продукції, застосування нових методів в управлінні ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значимість вивчення процесу формування витрат, управління ним, облік та аналіз чинників, що впливають на них не можна перебільшити. Питанням управління витратами та його функціям – обліку, аналізу та контролю присвячені цілі наукові напрямки.

Так, теоретичні розробки щодо організації беззбиткового виробництва та управління витратами висвітлені у працях таких зарубіжних авторів, як К.Друри, Г.Фандель, Д.Шим і Д.Сигел, Є. Майер, Р. Манн та інші. Проблемні питання ефективного управління витратами суб'єкта господарювання із застосуванням адекватних економічних інструментів для його забезпечення досліджені зарубіжними та вітчизняними науковцями – Є. Виноградовою, О. Гаріним, І. Давидовичем, А. Дайле, М. Данилюком, П. Єгоровим, М. Карпенбуером, С. Котляровим, Є. Крикавським, О. Кузьмінім, Г. Макухіним,